

УДК 159.9.072.433: 77

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИЙОМИ РОБОТИ ІЗ ФОТОЗОБРАЖЕННЯМ У КОНСУЛЬТАТИВНІЙ ПРАКТИЦІ ПСИХОЛОГА

Назаревич В.В., к. психол. н.,
доцент кафедри вікової та педагогічної психології
Рівненський державний гуманітарний університет

Автор статті розкриває методологічні принципи використання фотозображень у роботі практичного психолога як інструментальну основу арт-фототерапії. Представлено систему прийомів роботи із фотозображеннями у процесі використання арт-терапії як методу творчого самовираження клієнта в роботі із власними персоналізованими запитами під час консультативного звернення.

Ключові слова: фотозображення, фототерапія, фотоспогади, арт-терапія.

Автор статьи раскрывает методологические принципы использования фотоизображений в работе практического психолога как инструментальную основу арт-фототерапии. Представляет систему приемов работы с фотоизображениями как метода творческого самовыражения клиента в работе с собственными персонализированными запросами при консультативном процессе.

Ключевые слова: фотоизображения, фототерапия, фотовоспоминание, арт-терапия.

Nazarevich V.V. METHODOLOGICAL TECHNIQUES WITH PHOTOGRAPHIC IMAGES IN PSYCHOLOGICAL CONSULTING

The author of the article reveals the methodological principles of the use of photographs in the work of a practical psychologist as an instrumental basis for art-phototherapy. Represents a system of techniques for work with photographic images using art therapy as a method of creative expression of the client in work with their own personalized requests with advisory appeal.

Key words: photographic image, phototherapy, photojournalism, art therapy.

Постановка проблеми. Постійно зростаюча цікавість до фіксації власних моментів життя та фотофіксація через селфі-образи забезпечує психолога-практика неабияким інформативним матеріалом для консультативної роботи, що розкриває спектральне наповнення необхідними персоналізованими психологічними показниками розуміння потреб та намірів клієнта в процесі надання допомоги. Варто зазначити, що теоретичну передумову використання методу фототерапії як форми самофіксації, символічного підтвердження ... – Я тут ... – Я є ... – Я існую. Підтвердження себе через фотозображення – це певний маніфест, який підтримує життя в собі та засвідчує смерть моменту. Отже, якщо визначити психологічний сенс використання фотозображення, можна охарактеризувати його як штучно фіксований зв'язок із зовнішнім світом через внутрішній вибір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Робота із фотозображеннями у консультативній практиці – це самодослідження своїх персоніфікованих ознак, актуалізованих у процесі споглядання на фотозображення. Використання такої форми роботи забезпечує клієнту необхідні навички самосприйняття, саморозвитку, самоспостереження, визначення сильних та слабких сторін особистісного потенціалу. Основоположниця фототерапії Д. Вайзер [Weiser J., 1999] у книзі «Техніки фототерапії: вивчення таємниць особистих знімків і сімей-

них альбомів» зазначає, що фототерапія є системою взаємозалежних технік консультування, які базуються на фотографії, така система використовується підготовленими психотерапевтами і психологами як частина їх професійної практики. І оскільки фототерапія пов'язана з терапевтичною комунікацією за допомогою фотографій, зображень, карток, а не зі створенням творів фотомистецтва, для ефективною фототерапевтичної практики не потрібно ніякого попереднього досвіду роботи з фотокамерою або знань фотомистецтва [2, с. 18].

Фотографія, як засіб передачі інформації, дає можливість психологу отримати властиві клієнту форми фіксації досвіду, вражень та відображення форм його реальності. Усе це формує комплексний предметний відбиток психоемоційного стану індивіда, що відповідно дає можливість психологу розпочати діагностико-корекційну роботу (рис. 1).

Фотографія стає реальним дзеркалом персональних відчуттів, що транслює клієнт. А тому важливо розглядати фотографію як інструмент візуальної культури сучасного суспільства.

Інтерес гуманітарних наук до явищ повсякденності і формування парадигми візуальних досліджень зумовили появу наукового інтересу до таких областей фотографії, як-от: про поліцейських та лікарів, наукових та музейних архівів (А. Секула, Х. Фостер, І. Шретер, С. Філіпс), сімейної фотографії (П. Бурдье), аматорської фотографії (Д. Бетчен). Дослідження кін-

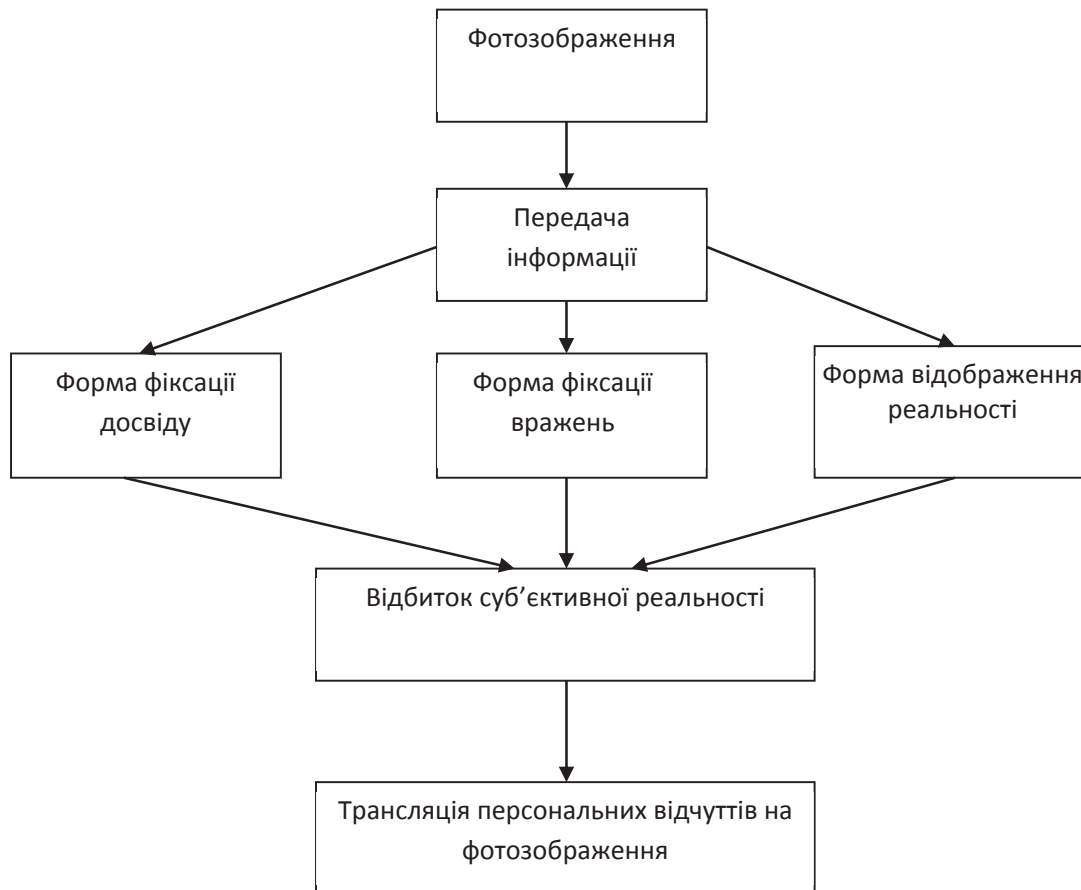

Рис. 1. Механізм трансляції персональних відчуттів на фотозображення

ця ХХ – початку ХХІ століття піднімають такі теми, як: роль фотографії у здійсненні функцій систем влади і контролю (Д. Тегг), форми побутування і функції приватної, сімейної, аматорської фотографії (А. Коулмен, С. Лурі), антропологічне значення матеріальної складової повсякденної фотографії (Д. Бетчен), специфіка повсякденної фотографії в епоху цифрових технологій (Л. Мановіч, С. Хольсблах), використання фотографії задля пропаганди (У. Мітчелл), фотографічний архів як спосіб збереження інформації та вираження сутності фотографії (Х. Фостер, Й. Шретер) [1, с. 4].

Постановка завдання. Фототерапія тісно пов'язана зі встановленням і розвитком психотерапевтичних відносин. Фахівець може залучати, наприклад, особисті фотографії клієнта як допоміжний інструмент його «активізації» [Weiser J., 1999], поживлення його почуттів, спогадів і уявлень. Принципово важливо, що спеціаліст попередньо створює для клієнта безпечно середовище, перебуваючи в якому пацієнт може дозволити собі бути спонтанним, вільно висловлювати свої почуття, думки і фантазії, «грати» з реальністю і експериментувати з новими формами досвіду [2, с. 23]. За допомогою фотографії фахівець працює з

особистістю клієнта, допомагаючи йому виразити і зрозуміти себе, а також створює умови для корекції і розвитку його відносин із собою і навколишнім світом [1, с. 8].

Естетичні критерії не мають у фототерапії великого значення. Працюючи з клієнтом, фахівець не навчає його технікам фотографії (принаймні таке навчання не є першочерговим завданням). Пріоритетними завданнями при цьому будуть відновлення і зміцнення його психічного або фізичного здоров'я, підвищення якості життя.

Отже, в контексті фототерапії фотографія, зображення чи метафорична асоціативна карта виступає складовим елементом або окремим інструментом того чи іншого психотерапевтичного методу і зазвичай включає:

- по-перше, досить добре розроблену психологічну концепцію особистості;
- по-друге, концепцію хвороби;
- по-третє, концепцію комплексного лікувально-корекційного впливу, що впливає з інформації про особистість клієнта і природи наявних у нього проблем (хворобливих порушень) фізичної або психічної сфери.

Використання готових фотографій та фотозйомки також характерно для арт-терапії

(фото-арт-терапії). Багато в чому нагадуючи процес фототерапії, фото-арт-терапія відрізняється від неї більшою представленістю творчих видів діяльності, пов'язаних, насамперед, зі створенням і перетворенням візуальних образів – із використанням як різних фототехнік, так і образотворчих матеріалів. Фото-арт-терапія може, наприклад, допускати створення фотоколажів, фотоплакатів, домальовування фотографій, а також застосування фотографії в поєднанні з рухом і танцем, музикою, літературною творчістю. Так само як і фототерапія, фото-арт-терапія неможлива без побудови психотерапевтичних відносин, особистості клієнта і наявності методології. Фото-арт-терапія вимагає від фахівця достатньої клінічної та психологічної підготовки, додаткової освіти в галузі арт-терапії [1, с. 15].

Фотозображення – це певна метафорична аналогія, що досить системно забезпечує відповідність елементів, котрі збігаються в ряд властивостей або встановлюються у формі чіткого послідовного зв'язку між ними, а саме – між предметами, явищами та процесами. Зміст фотозображення дає підставу для перенесення інформації, що сфокусувалась у процесі її перенесення. Фотозображення є певною предметною моделлю або прототипом актуалізованої потреби на цей час.

Використання експериментального вивчення фотозображення в консультативному процесі забезпечує вивчення та розкриття частково схожих, більш важливих для клієнта задач.

Цінність цього процесу полягає в задоволенні таких консультативних цілей:

1. Споглядання через образ та асоціативний ряд важливих питань у процесі запиту на консультації.

2. Стимулювання клієнта через самовивчення власних образів на фото отримати доцільний фокус на задачі.

3. Розширення спектральної зони аналізу креативного мислення.

4. Формування різних здогадок та припущень, що розширює усвідомленість проблеми.

5. Перевірка правильності припущень та здогадок, що розкриває фотозображення, трансформація його в досвід.

6. Встановлення ресурсних зв'язків між попереднім досвідом та новими знаннями про себе.

7. Фотозображення актуалізують потреби, що супроводжуються прагненнями та готовністю зробити щось конкретне для задоволення актуалізованого запиту.

8. Відбувається і відчуження, певне відторгнення через фотозображення зайвого, непотрібного на цей час, що, можливо, раніше привертало увагу, було цікавим та важливим.

Враховуючи цінність такої форми роботи в консультативному процесі, варто розгляну-

ти форми завдань, які можна використовувати в роботі із фотозображеннями. Отже, розкриємо види завдань та їх форми під час використання фотозображень у консультативному процесі.

1. Фотозображення як форма діагностики: в процесі роботи із фотозображеннями виникає можливість розпізнати значущі для клієнта критерії дієвості від відповідності до запиту.

2. Фотоесе. На фотозображенні клієнту пропонують написати або озвучити те, як пов'язані фотозображення із запитом.

3. Фото як завдання. Розглянути фото як певну відповідь на завдання, що ставиться в запиті. Так, уважно дивлячись на фото, клієнт пробує визначити головне завдання консультативного процесу.

4. Фото-де-факто. Така форма використання фотозображень спрямована на деталізацію у їх вивченні, коли в процесі споглядання клієнт достатньо описує та фіксує факти, відображені на фотографії.

5. Фото-респект-вибір. Робота із виборами фотозображень створює для клієнта ситуацію вибору. Дивлячись на світлину, слід сформулювати значну кількість виборів, які можуть бути вірні та невірні, варіанти реальні та нереальні, що відповідають заданій ситуації, розкрити всі можливі зв'язки між фотозображеннями та психологічними запитами.

6. Фото-мульти-вибір. Використання такої форми роботи із фотозображеннями забезпечує клієнту різні варіативні складові виходу із складної ситуації. Так, для реалізації цього методу психолог може запропонувати всі можливі, реальні, продуктивні варіанти, після яких усі ці виходи із актуалізованої ситуації проробляються через спектральні проекції, які клієнт спостерігає у фотозображеннях, та доходить тільки до вірного рішення.

7. Фото-фантазія. Розглядаючи фотозображення, клієнт отримує пропозицію пофантазувати про можливі варіанти подій, що можуть реалізуватися, а саме: що було до того, як зробили фото, та що було після того; проявити уявних людей або інших учасників подій на фотозображенні. Така форма дає можливість визначити основні форми проекцій, що представлені у фотозображенні.

8. Фотоквест. Надає можливість провести певний психологічний екскурс у фотоальбом клієнта. Ми пропонуємо визначити послідовність взаємопов'язаних подій, фактів, явищ, наслідків, які можна відслідкувати через послідовне представлення фотозображень. Така форма створення фотоілюзії забезпечує і психологу, і клієнту розуміння певних причинно-наслідкових зав'язків між явищами та подіями життя.

9. Фото – правда, фото – брехня. Під час розгляду фотозображень постає запитання,

яка кількість на них реальної, істинної інформації, яка кількість зміненої, відредагваної, деформованої та прикрашеної. Так, аналіз того, що змінено, та деталізація правди забезпечать клієнту розуміння внутрішньоконфліктної сторони взаємодії із самим собою. Коли важливо відділити, що не до вподоби та що слід підсилити, прикрасити, зробити ще більш гарним та ідеальним.

10. Фотопитання. Такий метод роботи із фотозображеннями забезпечує клієнту внутрішні діалоги із самим собою. Для реалізації методу ми пропонуємо: акцентувати увагу на фотозображенні, задаючи максимальну кількість питань, що відрізняються за змістом та сутністю, щоб якнайдетальніше розкрити, що, чому і навіщо було зафіксовано і з якою метою, що варто зберегти, коли ми робили це фото як форму фіксації реальності.

11. Фотокод. Наступний, не менш цікавий метод використання фотозображення – це рефлексивне кодування фото, для реалізації цього методу ми пропонуємо на кожне фото зафіксувати реакцію:

- у вигляді слова;
- у вигляді фрази;
- у вигляді прислів'я;
- у вигляді головної думки;
- у вигляді асоціації з улюбленою казкою, твором або іншим літературним джерелом.

Це розкриває стійкі змістовні характеристики, що вкладає клієнт у зображення та дає можливість визначити змістовну складову, яку транслює фотознімок.

12. Фото-індикатори. Цей метод можна використовувати як певний ансамбль асоціативного методу роботи із певними індикаторами, що транслює зображення у фокус уваги клієнта. Отримані результати дали можливість визначити форми проєкції на фотозображення. Отримані індикатори на фото посилюються клі-

єнтом та дають можливість реалізувати завдання відповідно до запиту на консультацію.

Так, із метою вивчення ефективності методів було проведено дослідження, мета якого – визначення рівня ефективності використаних методів роботи із фотоспогадами в рамках надання арт-терапевтичних послуг клієнту. Реалізація дослідження здійснювалась у рамках лабораторії «Інтерактивних технологій навчання студентів» Рівненського державного гуманітарного університету впродовж 2015–2017 рр., у дослідженні було задіяно 102 особи. У рамках дослідження було запропоновано за допомогою фотозображень, які були наявні (фотоспогад), проаналізувати свій психологічний стан з використанням різних методів.

Першим етапом дослідження було визначення мотивації клієнта використовувати фотоспогади в рамках консультації. Так, згідно з аналізом 18% респондентів визначили, що вважали це не тим методом, що їм підходить, а 82% респондентів зазначили, що їм цікаво спробувати вивчити себе через власний фотоспогад.

Наступними факторами аналізу фотоспогаду в консультативному процесі став аналіз рівня ефективності методу, що використовує фото власні, фото клієнта або інші зображення. У таблиці представлено категорії методів, що були надані клієнтам для аналізу. Так, респондентам пропонували обрати метод, з яким би вони хотіли працювати та визнати його ефективність (табл. 1).

Отримані дослідження свідчать про відсутність стійких уявлень про можливість запровадження певного методу фотозображення в системі арт-супроводу клієнта. Використовувати ці методи можна як первинні на початкових стадіях консультаційної роботи, поступово розширюючи спектр завдань із використання фото в арт-терапії (див. рис. 3).

Рис. 2. Мотивація використання фотоспогаду

Таблиця 1

Методи використання фотозображень

№	Методи використання фотозображень	Обрана кількість %
1	Фотоскан	7
2	Фото як завдання	8
3	Фотоесе-жест	2
4	Фото-де-факто	5
5	Фото-респект-вибір	11
6	Фото-мульти-вибір	20
7	Фотофантазія	18
8	Фотоквест	4
9	Фото правда – брехня	20
10	Фотопитання	0
11	Фотокод	5
12	Фотоіндикатор	7

Отримані показники свідчать про важливість використання фотозображень у практиці психолога через високий показник реагування емоційних станів та намірів за допомогою різних форм упровадження фотозображень у консультативний процес. Визначимо основні умови супроводу клієнта під час роботи з фотографіями:

1. Забезпечення достатнього вибору зображень:

- за темами та сюжетами;
- за формою представлення;
- за якістю виготовлення або створення;
- за стилем виконання зображення.

Так, чим різноманітнішим буде матеріал для вибору, тим швидше клієнт зможе побудувати власний міст між свідомістю та несвідомими мотивами вибору зображень. Забезпечити різноманітність можна, створивши тематичну базу зображень:

- історія народів (костюми, традиції, обряди, епохи);
- природа (ландшафти, стихії, пейзажі, феномен пір року);

- флора (квіти, дерева, гриби);
- фауна (звірі, птахи, комахи);
- архітектура (міста, вулиці, подвір'я);
- людина (розвиток дитини, події в житті людини, стосунки).

2. Створення системи психічного зображення через певну кількість картинок чи зображень, котрі відповідають формулі вивчення проблеми. Розподіл зображень за рівнем важливості та актуальності:

- від важливих зображень до незначних;
- від тих, що подобаються, до неприємних;
- від зрозумілих до незрозумілих;
- від логічних до абстрактних;
- від сучасного до минулого чи майбутнього;
- від себе до сім'ї і роду;
- від проблеми до виходу.

Отримана із фотозображень психоізо-система забезпечує комплексний підхід до проблеми і її проявів у зображенні.

3. Фіксація зображення в психологічній системі. Важливим аспектом виступає вибір домінуючої, головної, важливої картинки «тут і тепер»;

- просторову важливість зображення;
- змістову важливість зображення;
- однорідність зображення (домінантна тема);
- коловорот чи циклічність зображення у виборі;
- складену сукупність зображень;
- внутрішню конкуренцію зображення;
- зображення «включеності» в психоізо-систему клієнта.

4. Вербалізація асоціативних потоків до карток і зображень. Вербалізація основних асоціативних наративів до зображення або їх з'єднання забезпечує більш якісний діалог у свідомості «Я». Провести діалог більш успішно можливо з використанням таких прийомів:

- звернути увагу на концентрацію зосереджень на конкретному зображенні;

Рис. 3. Методи використання фотозображень

- прослухати внутрішні відчуття та вербалізувати їх у процесі обговорення зображення;
- знайти до запропонованого зображення необхідні словесні образи;
- забезпечити можливість вільного вибору.

Структура роботи із зображенням:

1. Пошук актуального стимулу: уявного; візуального; спогади; асоціація; подія; факт; середовище.

2. Зв'язок зображення з актуальним стимулом: у фотографіях (власних і чужих); у малюнках; у метафоричних асоціативних картках (МАК); у проєктивних малюнкових методиках; у творах мистецтва.

3. Усвідомлення логіки вибору: як зображення пов'язане з психологічним етапом; як можна пояснити вибір; які думки виникають із цього приводу (тріада «стимул – зображення – стан»). Прийняття «зв'язування» стимулів до «фактору близькості», «фактору схожості», «фактору продовження», «фактору спільної долі». Так, слабе зображення або слабка графічна ком-

позиція може відповідати законам внутрішньої гармонії і відповідати вимогам для створення необхідної емоційної реакції для досягнення терапевтичного ефекту [1, с. 45].

Отже, методологічні основи фототерапії, які використовуються в роботі, – це забезпечення різноманітного набору зручних прийомів сприйняття психологічного матеріалу, прихованого у фотозображеннях. Отримані дані не вичерпують коло наукового інтересу до психології зображень, але розкривають методологічну складову під час використання фотоспогадів у консультативній практиці психолога.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Назаревич В. Метафора (психологія зображення) / Вікторія Назаревич, Ірина Борейчук. — К. : WISE BEE, 2017. – 224 с
2. Weiser J. (2002) Phototherapy techniques: exploring the secrets of personal snapshots and family albums / J. Weiser // Child and Family. – Spring / Summer. – P. 16–25.

УДК 159.923.2

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВІВ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ПСИХОЛОГА

Одінцова В.М., старший викладач кафедри загальної та соціальної психології
Херсонський державний університет

У статті здійснено аналіз мотивів професійного вибору та їх класифікації. Розглянуто особливості мотивації вибору професії психолога студентами, які здійснили свій професійний вибір уперше та повторно.

Ключові слова: мотив, мотивація, зовнішні та внутрішні мотиви, мотиви повторного вибору професії.

В статье проведен анализ мотивов профессионального выбора и их классификация. Рассмотрены особенности мотивации выбора профессии психолога студентами, совершившими свой профессиональный выбор впервые и повторно.

Ключевые слова: мотив, мотивация, внешние и внутренние мотивы, мотивы повторного выбора профессии.

Odintsova V.N. FEATURES OF MOTIVES FOR CHOOSING A PROFESSION OF A PSYCHOLOGIST

The article analyzes the motives of professional choice and their classification. The features of the motivation for choosing the profession of a psychologist by students who have made their professional choice for the first time and repeatedly were considered.

Key words: motive, motivation, external and internal motives, motives for re-choosing a profession.

Постановка проблеми дослідження. В останні роки в психології все більшою мірою особистість починає розглядатися як суб'єкт саме професійної діяльності, а не діяльності взагалі. Професія стає для людини не просто засобом для отримання матеріальних благ (не важливо – значних чи ні, так як відчуття значущості блага ґрунтується на суб'єктивності – О.В.), а способом життя, який багато в чому визначає спрямованість особистості. Отже, все більш помітною стає тенденція до тісного переплетення особистості і виконуваної нею

професійної діяльності. І такий взаємовплив може призвести як до позитивних змін особистості, так і до формування негативних установок щодо професії чи навіть до професійної деформації. Ця проблема набуває особливої актуальності, коли йдеться про допоміжні професії, до яких належить і психологія.

Психологія є тією професією, яка визначає спосіб життя людини. Це професія, де головним інструментом безпосередньої професійної діяльності є сама особистість професіонала, від якої будуть залежати психічне здоров'я, благо-